

Maria Kocójowa
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: ikocoj@inib.uj.edu.pl

ZNACZENIE DLA BADAŃ NAUKOWYCH DIGITALIZACJI OBIEKTÓW KULTURY I ZAMIESZCZANIA ICH ARTEFAKTÓW W INTERNECIE

[DIGITIZATION OF CULTURAL OBJECTS AND MAKING ARTIFACTS AVAILABLE ON THE
INTERNET AND THE SIGNIFICANCE OF THESE PHENOMENA FOR SCIENTIFIC RESEARCH]

Abstrakt: Przedstawiono walory dla badań naukowych digitalizacji obiektów kultury. Przeprowadzono też rozważania nad ujemnymi aspektami towarzyszącymi badaniom nad obiektami kultury w cyberprzestrzeni. Wynikają one głównie z braku ich profesjonalnego opracowania przy zamieszczaniu w Internecie.

BADANIA NAUKOWE – DIGITALIZACJA – INTERNET – KULTURA

Abstract: The author discusses advantages of the availability of digitized cultural objects on the Internet to scientific research as well as some drawbacks resulting from the lack of professionally prepared documentation of artifacts.

CULTURE – ELECTRONIC DOCUMENTATION – INTERNET – SCIENTIFIC RESEARCH

*

*   *

Wprowadzenie

Kreowanie podobizn obiektów kultury w Internecie ma na celu głównie promocję dzieł sztuki, ich twórców, wyrażanych treści lub patronujących instytucji z wielu krajów. Stąd wiele związków, zwłaszcza z muzeami, archiwami i bibliotekami. One też przede wszystkim ustalają preferencje i kryteria w typowaniu do digitalizacji zbiorów, znajdujących się w kolekcjach i przeznaczaniu ich artefaktów do Internetu dla celów poznawczych, edukacyjnych, patriotycznych, czy komercyjnych. Zadania komercyjne w pokazywaniu obiektów kultury w Internecie wypełniają głównie antykwariaty, galerie sztuki, aukcje, etc. Wszystkie typy celów są ważne dla rozwijania badań naukowych w różnych aspektach. Specjalną uwagę badaczy skupiają analizy odrębnie finansowanych projektów digitalizacji obiektów kultury, zazwyczaj o znaczeniu globalnym, międzynarodowym lub narodowym, jak najbardziej znane: Gutenberg [<http://promo.net/pg/>], Memory of the World [<http://www.unesco.org/webworld/>], American Memory [<http://memory.loc.gov/>], Perseus [<http://www.Perseus.tufts.edu/>], czy Gallica [<http://www.bnf.fr/>] [Walle 1999, s. 39–41]. Najczęściej są badane jako najważniejsze – efekty digitalizacji obiektów kultury, czyli ich odpowiedniki cyfrowe w Internecie oraz opisowe sprawozdania z postępu w ich re-

alizacji, dostarczające różnorodnych materiałów faktograficznych. Dla badaczy, fascynującymi materiałami są też dyskusje nad wykorzystaną technologią, kosztami, trudnościami w projektowaniu serwisów informacyjnych lub oceną jakości stron WWW, etc. Minimalnie jednak uczeni analizują znaczenie Webu dla badań naukowych w perspektywie ogólnoteoretycznej [Kocójowa, 2002, s.96–107].

Specyfika materiału występującego pod nazwą „obiekty kultury” spowodowała dotąd trzy główne kierunki tradycyjnych badań ikonograficznych, do których przyczyniły się: „1) nauka pomocnicza historii sztuki zajmująca się opisem i interpretacją dzieł sztuki pod względem ich treści i symboliki; 2) [badania] dzieł plastycznych związanych ze sobą ze sobą tematycznie, dotyczących określonego przedmiotu lub wydarzenia: np. ikonografia chrześcijańska; 3) nauka pomocnicza historii zajmująca się badaniem dzieł sztuki jako źródeł historycznych” [Słownik ...1978, t. 1, s. 771]. Internet przyniósł nowe wyzwania m.in. badaczom obiektów kultury: „amorficzny i wyposażony w zdolności naśladowcze, ma ambicje stworzenia repliki realnego świata [...], w którym normą jest agresywna wizualność” [Dobrowolski 2001, s. 201, 205]. Cechy te narzucają m.in. konieczność oceny pod kątem przydatności dla badań naukowych artefaktów ikonograficznych w Internecie.

Cyfrowe obiekty kultury w Webie w służbie badań naukowych

Przejście od kultury mówionej do pisanej, następnie drukowanej spowodowało obok powstawania dzieł mniej lub bardziej artystycznych (malarstwo, rzeźba, architektura, plastyka, rzemiosło artystyczne) – pomocniczą rolę ilustracji m.in. obiektów kultury dla wspomagania odbioru tekstu w celach edukacyjnych, poznawczych, czy rozrywkowych, co w wymiarze możliwości ery elektronicznej zasygnalizował ubiegły wiek [McLuhan 2001, s. 211–214]. Spełnione, ważne założenie sztuki typograficznej: „dokładnie powtarzalne przedstawienia wizualne” znakomicie zyskuje przy przełożeniu na sztukę odwzorowywania obiektów kultury dzięki cyfrowym procesom, charakterystycznym dla współczesnej doby [Ong 2003, s. 499–508].

Jakie z tego płyną konsekwencje dla wykorzystania w tym zakresie Internetu dla badań naukowych? Przede wszystkim należy skonstatować, że można tam odnaleźć wiele elektronicznych przedstawień obiektów kultury, znaki symboliczne tożsamości z kulturą lokalną, regionalną, narodową, globalną, instytucjami, osobami, pojęciami, etc, oraz równolegle – ikonki wspomagające nawigację w Internecie, o wymowie nierzadko równie symbolicznej (np. flagi narodowe dla oznaczenia języka serwisu internetowego). Jednym słowem do elementów badanych od stuleci doszły studia naukowe przestrzeni środowiska elektronicznego, stworzonej dzięki ulepszeniu technologii i informacji naukowej w Webie. Specjalne zainteresowanie badaczy budzą nowe możliwości przedstawień przez wprowadzanie elementów multimedialnych, hipertekstów. Powiększanie fragmentów, efekt trójwymiarowości, gama kolorów, możliwość obejrzenia obiektów kultury z wielu stron (przód, tył, boki, z góry, z dołu), animacji, usłyszenia dźwięku, połączonych z przełożeniem cyfrowym typograficznych środków wyrazu (druk, techniki ilustracyjne, etc.) prowadzą do nowych inspiracji dla badań naukowych: „Sztuka cyfrowa jest wypowiedzią, działaniem twórczym, wykorzystującym cyfrowe medium w taki sposób, że powstałe dzieło nie może być doświadczone przy użyciu tradycyjnych mediów” [Donajscy, dok. elektr.; Sychut, dok. elektr.].

Z różnych typów wiadomości zamieszczanych w serwisach WWW dla badań naukowych funkcji obiektów kultury w Internecie najważniejsze są obrazy pomagające identyfikować obiekty, czyli cyfrowa ikonografia:

- dokumentująca tekst,
- katalogi obiektów kultury (ilustracja i opis – metadane),

- dokumenty ikonograficzne w połączeniu z pisanymi lub drukowanymi, ilustrujące działalność osób, organizacji, wybranych przestrzeni geograficznych, chronologicznych, etc.,
- artefakty skarbów kultury (w tym narodowych, regionalnych, lub o znaczeniu globalnym),
- obiekty kultury o znaczeniu etnologicznym.

Badania naukowe prowadzone nad obiektami kultury przenoszonymi do cyberprzestrzeni mogą zatem skutecznie wspomagać analizy komparatystyczne „kulturowej odmienności”[...] konieczne dla poznania jak największej zmienności kultur ludzkich, zmienności świadczącej o możliwościach kulturowego rozwoju gatunku ludzkiego” [Nowicka 2004, s. 18–19]. W takim kontekście badacze starają się poznać znaczenie zwłaszcza:

- tematów i symboli– miejsca i rangi dla kultury, zarówno wysokiej, jak i popularnej,
- autorów/twórców – aspekty biograficzne, środowisko, twórczość,
- warstwy artystycznej (przy ograniczeniach wynikających z niemożności wykorzystania zmysłu dotyku, zapachu)
- odbioru w społeczeństwie – zasięgu i zakresu oddziaływania, sposobu i intensywności recepcji,
- szeroko pojętej promocji,
- nowych inspiracji dla kolekcjonerstwa, w tym bibliofilstwa [Kocójowa, 2001, s. 263–271].

Badania te mogą odnosić się zarówno do przeszłości jak i do współczesności, zmierzać do globalizacji, uzależnione są od bogactwa zasobów wprowadzonych do Internetu [Zybała 2004].

W profesjonalnych badaniach z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa powinny przeważać badania ukierunkowane na:

- postęp w digitalizacji konkretnych zasobów muzeów, bibliotek, archiwów, kryteriami wyboru, specjalnymi projektami, etc.,
- standardy informacji wskazujące losy i umiejscowienie obiektów kultury, dostęp do nich, ewentualnie możliwości nabycia,
- cele i realizację promocji wewnętrznej i zewnętrznej (wystawy, odczyty, bibliografia, recenzje), jak i formy e-promocji,
- strukturę i organizację informacji,
- badania webometryczne odesłań zewnętrznych i obecności w wyszukiwarkach, portalach, wortalach, gateway’ach, etc. [Skalska-Zlat 2004].
- potrzeby użytkowników Internetu w kontekście zainteresowań społeczeństwa obiektami kultury.

Internet stwarza więc różnorodne szanse dla badań naukowych nad obiektami kultury. Zrekapitulować dlatego należy zalety i przeszkody w tych badaniach wynikające ze specyfiki zarówno obiektów kultury, jak i Internetu.

Zalety i wady badań obiektów kultury *via* Internet

Ocena jakości Internetu przy okazji prowadzenia badań naukowych nad obiektami kultury pokrywa się z ogólnymi ocenami jakości serwisów WWW, w których największą uwagę przywiązują autorzy kwestionariuszy do: ścisłości informacji, wiarygodności, obiektywizmu, aktualności, wyczerpania tematu i sprawnej nawigacji wewnętrznej i zewnętrznej (linki). Doskonały punkt wyjścia stwarzają tutaj kwestionariusze amerykańskie,

od najdawniejszych z Uniwersytetu Cornell, NY po najnowsze Uniwersytetu Berkeley, CA [Kapoun 1998, dok. elektr.; Barker 2004, dok. elektr.].

Opieka naukowa nad opracowaniami studentów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo w Uniwersytecie Jagiellońskim, mającymi na celu projekt serwisu do Internetu lub ocenę stron WWW, m.in. na temat obiektów kultury, pozwala na próbę zestawienia powtarzających się zalet i wad kreowania wyobrażeń cyfrowych obiektów kultury oraz naukowej o nich informacji w kontekście znaczenia ich dla badań naukowych. Podstawę tych konkluzji stanowi kilkadziesiąt prowadzonych przeze mnie w ostatnich latach prac magisterskich na tematy związane z Internetem. Najwięcej refleksji dostarczył tok prac studentów nad projektami stron WWW, w których znalazły się w latach 2003–2005 związane z obiektami kultury, m.in. w ramach europejskiego projektu Cultural Objects in Networking Environment (COINE). Zacytować tu należy następujące tytuły prac magisterskich: „Serwis informacyjny o polskich świętych, błogosławionych i kandydatach na ołtarze, związanych z Krakowem w okresie 1979–maj 2003” (Iwona Kozina); „Serwis informacyjny o wolnostojących pomnikach w Krakowie” (Joanna Chramęga); „Serwis informacyjny o wolnostojących obiektach kultury na Plantach w Krakowie” (Magdalena Kosińska); „Serwis informacyjny o osobistościach Krakowa ze świata literatury i sztuki” (Katarzyna Pędrys); „Jan Paweł II i Kraków w latach pontyfikatu” (Joanna Radzicka); „Biblioteki, muzea, archiwa w portalach i wortalach o Krakowie” (Piotr Picheta). W konsekwencji można przytoczyć listę zalet i wad przyspieszających lub opóźniających badania naukowe.

Zalety

Najbardziej korzystne dla rozwoju badań naukowych są:

- ułatwienie i szybkość dostępu do cyfrowych wersji obiektów kultury, niezależne od czasu i przestrzeni geograficznej,
- wynikające z tego obniżenie kosztów badań,
- możliwość poznania szczegółów mało widocznych na oryginalnym obiekcie kultury, dzięki cyfrowym zbliżeniom np. napisów na pomnikach,
- dostęp do pełnych tekstów naukowych w postaci elektronicznej, zwłaszcza najnowszych opracowań w czasopiśmie naukowych (pełne teksty),
- okazja poznać różnorodnych komentarzy naukowych, specjalnie opracowanych dla serwisu WWW,
- zaczerpnięcie danych z naukowego aparatu pomocniczego zamieszczonego w serwisie WWW, jak: indeksy, przypisy, bibliografie, wykresy, zestawienia, etc.,
- możliwość skorzystania ze skompletowanych w Internecie dokumentów różnego typu, ważnych dla badań naukowych: pisanych, drukowanych, mówionych, animowanych, ikonograficznych,
- szeroki dostęp do elektronicznych źródeł informacyjnych – bibliografii, encyklopedii, słowników,
- umożliwienie szybkiego nawiązania kontaktu ze znawcami lub hobbystami, etc.,
- dzięki systemowi odesłań (linków) stworzenie szansy pogłębienia wiadomości o środowisku artystycznym, regionie, samym autorze i jego dorobku, czyli odszukania tematów pokrewnych, pozwalające na rozszerzenie horyzontów poznawczych oraz kontaktów między personalnych lub instytucjonalnych.

Najważniejsze dla badacza obiektów kultury jest dotarcie w Internecie do ich podobizn cyfrowych o wysokiej jakości oraz sprawna organizacja informacji, zarówno dzięki odpowiedniemu indeksowaniu w sieci, jak i precyzyjnym wiadomościom źródłowym w samym serwisie WWW.

Wady

Choć lista zalet jest długa i u uczonych wytworzył się już nawyk rozpoczynania badań od poszukiwań w Internecie (zwłaszcza danych bibliograficznych i pełnych tekstów) to jednak większość badaczy zdaje sobie sprawę z wielu niedostatków opóźniających i zubożających proces badawczy, jak:

- brak pełnej dokumentacji w stosunku do tradycyjnych źródeł do badań naukowych – ograniczenia narzucane przez twórców serwisów i uzależnienie od nich wyboru obiektów kultury do Internetu, formy przedstawienia zasad i szczegółowości opisu,
- uwarunkowania ICT – wyższy lub gorszy standard odbioru: zniekształcenia kształtów, barw, faktur wynikające z przeszkód lub braku umiejętności technicznych kreatorów zasobów cyfrowych w Internecie,
- uzależnienie użytkowników od parametrów wykorzystanego sprzętu komputerowego,
- niekompletne, mało wyczerpujące opisy obiektów kulturalnych, podważające wiarygodność,
- niemożność wykorzystania przez badacza wszystkich zmysłów (dotyk, zapach),
- zła organizacja informacji o badanych obiektach kultury wewnątrz serwisów WWW,
- utrudnienia w wyszukiwaniu w sieci Internetu (dotarciu do obiektu kultury),
- wyrwanie z kontekstu naturalnego, pozbawienie *entourage*, klimatu instytucji lub przestrzeni, w której się znajduje autentyczny obiekt kultury.

Wnioski

Przy zatem wielu walorach dla badań naukowych odwzorowań obiektów kultury, stworzonych w Internecie, zwłaszcza w World Wide Web'ie, trzeba ostrożnie korzystać z zamieszczonych materiałów ikonograficznych i innych danych. Specjalne badanie musi zostać poświęcone zagadnieniu potwierdzenia odpowiedzialności za wiarygodność wiadomości oraz profesjonalnej ocenie jakości serwisu elektronicznego. Przedstawione doświadczenia, płynące z własnych analiz przydatności Internetu dla badań naukowych są zgodne z refleksjami autorów zagranicznych, posiadających dłuższą i bogatszą praktykę wykorzystywania tego medium w procesie badawczym. [Kocójowa 2002, 2005]. Podstawowa maksyma historyków „źródło potwierdza źródło” powinna zatem być tutaj szczególnie przestrzegana, a krytyka wewnętrzna i zewnętrzna źródeł do badań obiektów kultury w Internecie zasługuje na wyjątkową wnikliwość.

Wykorzystane źródła i opracowania

- Barker, J. [dok. elektr.]. Evaluating Web Pages: Techniques to Apply and Question to Ask. <http://www.lib.berkeley.edu> [odczyt: 17.05.2005].
- Dobrowolski, Z. (2001). Nowe formy książki. Możliwości i zagrożenia. *Przegląd Biblioteczny* R. 69 z. 3, s. 199–207.
- Donajscy, M. i J. [dok. elektr.]. <http://webdesign.art.pl/grafika/> [odczyt: 18.05.2005].
- Kocójowa, M. (2001). Bibliofilstwo w kulturze społeczeństwa informacyjnego XXI wieku. *Przegląd Biblioteczny* R. 69 z. 3, s. 263–271.
- Kocójowa, M. (2005). Jakość stron WWW: znaczenie informacji „O serwisie”. [w:] Kocójowa, M., red. (2005). Profesjonalna informacja w Internecie. Kraków: Wydaw. UJ, s. 75–79 oraz CD (2004).

- Kocójowa, M. (2002). Internet jako źródło do badań bibliotekoznawczych. [w:] Kocójowa, M., red. Elektroniczne publikacje w bibliotekach. Kraków: Wydaw. UJ, s. 96–107.
- Kapoun, J. [dok. elektr.] Five Criteria for Evaluating Web Pages. <http://www.cornell.edu/olinuris/> [odczyt: 02.03.2005].
- McLuhan [2001]. Wybór tekstów. Poznań: Zys i S-ka Wydaw., 581 s.
- Nowicka, E. (2004). Świat człowieka – świat kultury. Systematyczny wykład antropologii kulturowej. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN, 528 s.
- Ong, W.J. (2003). Psychodynamika oralności. [w:] Antropologia słowa. Warszawa: Wydaw. UW, s. 191–202.
- Skalska-Zlat, M. (2004). Cybermetria, netometria, webometria – nowe pojęcia i zadania informetrii. [w:] Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej (2004). Kraków: Wydaw. UJ, s. 159–168.
- Słownik języka polskiego (1978). Warszawa: PWN, t. 1, s. 771.
- Sychut, J. [dok. elektr.] <http://webdesign.art.pl/typografia/> [odczyt: 16.05.2005].
- Walle, E. (1999). Edukacja permanentna w Bibliotheque Nationale de France. [w:] Edukacja permanentna bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej w międzynarodowej perspektywie. Kraków: Wydaw. UJ 1999, s. 39–41].
- Zybała, A. (2004). Globalna korekta. Szanse Polski w zglobalizowanym świecie. Wrocław: Wydaw. Dolnośląskie, 265 s.